

5. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.) / Вступительная статья, Е. А. Суханов. – М. : Фирма “СПАРК”, 1995. – С. 38.
6. Гражданское право. В 3-х томах / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, Ю. В. Байгушева ; под ред. А. П. Сергеева. – Том 1. – М., 2010. – С. 67-68.
7. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): [монографія] / О. А. Беляневич. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 243-244.
8. Брагинский М. И. Договорное право. Книга первая. Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2000. – С. 71.
9. Кокин А. С. Международная морская перевозка груза: право и практика / А. С. Кокин. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – С. 29-47.

Стрилец Е. Н. Обычаи делового оборота как особая форма права.

В статье анализируются правовые особенности обычаев делового оборота. Особое внимание обращается на юридический характер реализации обычаев делового оборота в разных сферах торговли и ведения хозяйства. Сделан вывод, что обычаи делового оборота являются особой формой права, поскольку: занимают специфическое место среди видов правовых обычаев; являются достаточно дифференцированными в зависимости от круга лиц, территории, области применения; совмещают в себе внутригосударственные и международные традиции торговых отношений; могут приобретать разные формы государственного санкционирования; в разных сферах общественных отношений их содержание зависит от степени институционализации группы однородных правоотношений.

Ключевые слова: обычаи делового оборота, форма права правоотношения, частное право, торговля.

Strilets O. M. Trade usages as a particular form of law.

The legal features of the customs of business intercourse are analyzed in the article. The special attention applies on legal character of realization of the customs of business intercourse in the different spheres of trade. A conclusion is done, that the customs of business intercourse are the special legal form, because: occupy a specific place among the types of legal customs; differentiated enough depending on the circle of persons, territory, application domain; combine in itself state and international traditions of sale relations; can acquire the different forms of the state sanctioning; in the different spheres of public relations their maintenance depends on the degree of institutionalization of group of legal relationships.

Keywords: the customs of business intercourse, legal relationships, private law, trade.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

УДК 347.19

Прекрасна О. І.
Національна академія внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ КАЗНАЧЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА (адміністративно-правовий аспект)

У статті проаналізовано доктринальні й нормативні підходи до розуміння поняття юридичної особи публічного права. Виділено й охарактеризовано основні ознаки Державної казначейської служби України, що визначають її публічною юридичною особою адміністративного права.

Ключові слова: державна казначейська служба, юридична особа публічного права, публічне управління, адміністративне право.

Сферою сучасного адміністративного права охоплюється діяльність широкого кола організаційних утворень, які найчастіше прийнято йменувати юридичними особами. Звичайно, під адміністративно-правовий вплив у тій чи іншій мірі підпадають як приватні, так і публічні особи, які у сукупності становлять категорію “суб’єкти адміністративного права”. Разом з тим, особливу роль в адміністративному праві відіграють юридичні особи, утворення яких є виключною компетенцією держави, її органів, вищих посадових осіб. І хоча такі суб’єкти у повсякденній своїй діяльності вступають у цивільні, господарські правовідносини, водночас відносини з утворення й діяльності щодо виконання свого функціонального призначення таких юридичних осіб за природою не носять приватно-правовий характер й нормами приватного права не регулюються. Так, зокрема не можна назвати утворення Державної казначейської служби України (далі – ДКС України) актом, що носить приватно-правовий характер. У процесі створення цього суб’єкта норми цивільного законодавства не застосовуються, а зобов’язання наприклад, з їх реєстрації як юридичних осіб, у тому числі як юридичних осіб-платників податку, регламентуються публічно-правовим законодавством. Ураховуючи особливу сферу функціонування ДКС України, що пов’язана передусім з публічними фінансами, наразі актуальним постає питання дослідження особливостей організації й діяльності цього органу як суб’єкта, що здійснює державне управління в указаній сфері. Безперечно, вирішення означеного питання потребує попереднього визначення характеристик правового статусу ДКС України. При цьому однією з базових класифікаційних рис суб’єкта права є належність його до юридичних осіб. Як відомо, суб’єктами адміністративно-правових відносин можуть виступати як приватні так і публічні особи, у тому числі юридичні. І хоча у різні часи розвитку наукової думки сама ДКС України або її окремі сторони неодноразово піддавалися вивченню теоретиками і практиками економічних й правових галузей знань (А. Б. Агапов, О. Ю. Амосов, Ю. О. Голинський, О. С. Даневич, М. Й. Мац, Л. Л. Осипчук, К. В. Павлюк, Ю. І. Пивовар, Г. О. П’ятаченко, М. В. Сізова, В. І. Стоян, О. О. Сухіна, В. П. Тентюк, Л. В. Чистякова, С. І. Юрій, та ін.), проте варто зауважити про відсутність нині ґрунтовних досліджень цього органу як суб’єкта адміністративних правовідносин загалом, й публічного управління зокрема.

У зв’язку з цим перед теоретиками й практиками постає завдання з’ясувати особливості такої риси адміністративно-правового статусу Державної казначейської служби України, як належність її до юридичних осіб публічного права, що сприятиме поглибленню знань щодо правової природи цього суб’єкта й удосконаленню механізму адміністративно-правового регулювання його діяльності.

Гіпотеза нашого дослідження полягає у належності Державної казначейської служби України до публічних юридичних осіб адміністративного права. Тому наведемо нижче аргументи на користь цієї тези, указавши крім того особливості прояву такої риси цього суб’єкта адміністративного права.

Базовим правовим документом, що вказує на віднесення ДКС України до числа суб’єктів зі статусом юридичної особи публічного права є Указ Президента України “Про Положення про Державну казначейську службу України” від 13.04.2011

№ 460/2011, в якому закріплена відповідна пряма норма (п. 16) [1]. Проте, на наш погляд, ця норма є певним узагальненням й однозначно не вказує на адміністративно-правову належність такої юридичної особи.

Разом з тим, вивчення поняття юридичної особи публічного права та визначення термінологічних ознак цього явища має певні складнощі, що зумовлено наявними численними дискусіями щодо запровадження даного терміну в українському законодавстві.

Ураховуючи, що чинним законодавством не закріплено легальне трактування поняття юридичної особи публічного права, а нормативними витоками його є ЦК України, для відповіді на наше основне питання, необхідно навести деякі положення цього кодифікованого акту.

Передусім у ст. 80 ЦК України відображено розуміння юридичної особи загалом, як організації, створеної і зареєстрованої у встановленому законом порядку. У цій же статті основними статусними ознаками такої особи названо: наділення цивільною правоздатністю; наділення цивільною дієздатністю; можливість бути позивачем та відповідачем у суді [2]. У наступній, ст. 81 кодексу, внаслідок поділу юридичних осіб за критерієм “порядку їх створення або інших підстав, зазначених у законі та інших правових актах”, вперше застосовується термін “юридичні особи публічного права”, як антипод юридичним особам приватного права. Далі, для розмежування вказаних видів юридичних осіб законодавець пропонує виходити з виду засновницького документу: для юридичних осіб публічного права – це розпорядчий акт Президента України, органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування; для юридичних осіб приватного права – це модельний статут, затверджений Кабінетом Міністрів України та прийнятий учасниками юридичної особи, статут або засновницький договір, затверджений учасниками юридичної особи (ст. 81, 87 ЦК України).

Звичайно, цих законодавчих характеристик видається недостатньо для розкриття сутності юридичної особи публічного права, яке має формуватися з виявлених найбільш важливих його ознак, узагальнених в цілому понятті. Саме в останньому окреслюються загальні концептуальні межі, що визначають характерні юридичній особі публічного права внутрішні властивості і особливості, які необхідні й достатні у своїй сукупності для того, аби та чи інша організація могла визнаватися суб'єктом права з статусом юридичної особи публічного права.

Сучасна правова наука у цьому контексті не відзначається широтою концепцій. Особливою прогалиною це питання залишається й у адміністративному праві, що зумовлює звернення до аналізу наявних цивілістичних підходів.

Перш ніж виділити ознаки досліджуваних осіб, наведемо найбільш типові дефініції їх поняття.

На думку В. І. Борисової, юридичні особи публічного права – це публічно-правові утворення (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні підприємства, державні установи тощо), що мають на меті державні інтереси, тобто визнані державою і забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, задоволення яких слугує неодмінною умовою і гарантією її існування і розвитку [3, с. 7-8]. У такий спосіб трактування автор виходить з мети діяльності юридичних осіб (державні інтереси) та володіння владними повноваженнями (реалізуючи їх шляхом видання нормативно-правових актів) стосовно третіх осіб. Видається, що цей підхід не

позбавлений суттєвих вад: по-перше, невиправдане звуження мети діяльності лише державними інтересами як одного з різновидів публічних інтересів; по-друге, необґрунтоване зведення реалізації владних повноважень лише до видання нормативно-правових актів.

Наступне визначення, видається малоінформативним й неприйнятним для використання в наукових дискусіях, оскільки сформульоване в “сухому”, базованому на недосконалих нормативних положеннях, вигляді. Зокрема, це така дефініція: “юридичні особи публічного права – державне організаційне утворення, що створюється розпорядчим актом Президента України чи іншим відповідним органом державної влади має відокремлене майно та зареєстроване у встановленому законному порядку, наділене відповідно до головної мети його створення цивільною правоздатністю та дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді” [4, с. 310].

Слід зазначити, що неоднозначне розуміння правової природи юридичних осіб властиве й публічному праву (в тому числі адміністративному), що зумовлено переважно “копіюванням” теоретичного підґрунтя у цивілістів-правників публічно-правової категорії “юридична особа”.

З одного боку такий шлях є цілком виправданим, оскільки базове поняття юридичної особи є міждисциплінарним, розуміння якого має бути єдиним. Водночас окремі аспекти цивільно-правового вчення про юридичну особу піддаються корегуванню з боку вчених адміністративної науки. Так, дослідник-адміністративіст О. І. Тарасов під юридичною особою публічного права визначає організацію, що заснована в якості юридичної особи державою шляхом прийняття публічно-правового акту, володіє правосуб’єктністю, зміст та межі якої визначаються публічно-правовими цілями і завданнями діяльності, сформульованими у публічно-правовому акті, що передбачає її заснування (так званою цільовою правосуб’єктністю), наділена публічно-правовими повноваженнями й майном, цільовим призначенням якого є забезпечення реалізації таких повноважень [5, 8]. Інша дослідниця адміністративно-правового статусу державних податкових інспекцій називаючи останні державними організаціями й відносячи до юридичних осіб публічного права, створених на підставі розпорядчого документу органу виконавчої влади, які наділені правом здійснювати окремі господарські операції та діяти у цивільних правовідносинах від свого імені, а отже, нести певний обсяг цивільно-правової відповідальності, як це передбачено ч.1 ст. 96 ЦК України [6, с. 43].

Внаслідок правового аналізу й співставлення представлених й ряду інших наукових позицій [7, с. 11; 8, с. 215-216; 9; 10, с. 109; 11] уважаємо найбільш обґрунтованою й репрезентативною систематизацію ознак юридичних осіб публічного права, що запропонована О. О. Ястребовим [12]. Тому для виявлення рис Державної казначейської служби України, що характеризуватимуть її як публічну юридичну особу адміністративного права, будемо здійснювати аналіз статусу цього суб’єкта через призму виділених цим ученим ознак.

По-перше, ДКС України виступає як особливе правове утворення, що характеризується особливою організаційною єдністю, яка проявляється у визначеній внутрішній структурі та єдиній меті. Так, головною метою створення ДКС України є реалізація державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (п. 1) [1]. Для успішного виконання цієї мети в межах усієї території України

ДКС України здійснює свої повноваження безпосередньо та через свої територіальні органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, районах у містах, містах обласного, республіканського (Автономної Республіки Крим) значення (у разі їх утворення), що дозволяє говорити про єдину трирівневу організаційну структуру даного суб'єкта: а) низовий рівень – управління (відділення) ДКС України у районах, районах у містах, містах обласного, республіканського значення; б) другий рівень – головні управління ДКС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі; в) вищий рівень – ДКС України (п. 7) [1].

По-друге, адміністративна правосуб'єктність ДКС України, що закріплена нормами адміністративного права, відрізняється від правосуб'єктності посадових осіб, які складають персонал цієї служби. ДКС України є організацією, якій притаманна власна публічна адміністративна правосуб'єктність (у тому числі цивільною правосуб'єктністю) та яка створена на принципі розподілу її прав, обов'язків, відповідальності та прав, обов'язків й відповідальності її посадових осіб. Специфіка цього органу влади полягає також у тому, що його статус як суб'єкта права визначається публічним (адміністративним) правом, яким зумовлений особливий правовий режим діяльності ДКС України – адміністративно-правовий.

Основні адміністративно-правові норми, якими визначається адміністративна правосуб'єктність ДКС України, містяться зокрема в таких нормативно-правових актах: Законі України “Про центральні органи виконавчої влади”, Указах Президента України “Про Положення про Державну казначейську службу України”, “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” та ін.

По-третє, ДКС України є персоніфікованою нормами указаних вище правових актів організацією, якій притаманні власні ідентифікуючі ознаки (найменування, організаційно-правова форма тощо). Це дозволяє індивідуалізувати її серед інших суб'єктів адміністративного права (зокрема серед органів державної влади). Тобто ДКС України бере участь у адміністративних правовідносинах від власного імені, у встановленій організаційно-правовій формі, підкоряючись адміністративно-правовому режиму. Як відомо, власна назва цього державного органу за часи незалежності України зазнала зміни. Так, у період з квітня 1995 р. до грудня 2010 р. дана служба йменувалася Державним казначейством України [13], а з грудня 2010 р. до сьогодні має назву – Державна казначейська служба України [14]. Організаційно-правова форма ДКС України, як юридичної особи повинна визначатися нормами адміністративно-правовими актами. Проте, нині така форма встановлена нормами ЦК України, й становить “державну установу”.

По-четверте, ДКС України має цільове призначення: реалізацію не просто загальних, а суспільних, публічних інтересів, шляхом використання повноважень й оперативного управління наданого їй майна (у тому числі коштів). Публічна (або більш точно – державна) природа інтересів, на реалізацію яких спрямована діяльність ДКС України обумовлена, на наш погляд, передусім метою створення цього органу влади, як “реалізація державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів” (п. 1) [1].

По-п'яте, ДКС України створена в особливому (розпорядчому) порядку, визначеному нормами адміністративного права, шляхом прийняття управлінського акту компетентного органу публічної влади – Указу Президента України “Про

Положення про Державну казначейську службу України” від 13.04.2011 р. № 460/2011, обумовленого необхідністю виконання приписів іншого Указу Президента України “Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади” від 09.12.2010 р. № 1085/2010 (п. 1) [14]. Даний орган влади вважається створеним з моменту набрання чинності нормативного акту, яким затверджене його положення.

По-шосте, Казначейство України інтегроване у державний механізм і володіє необхідним для виконання покладених на нього функцій колом публічно-владних повноважень. При цьому зауважимо, що статус цього суб’єкта в даному механізмі видозмінювався від урядового органу державного управління, що діяв у складі Міністерства фінансів України (до 2010 року), до окремого центрального органу виконавчої влади (з 2011 року). І хоча нині діяльність ДКС України координується Міністром фінансів України, слід відмітити наявність у цієї служби вагомих інструментів (зокрема, застосування заходів державного примусу) для реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів.

Висновки. Таким чином, наведена характеристика ознак досліджуваного суб’єкта права дозволяє сформулювати визначення поняття ДКС України як публічної юридичної особи адміністративного права. Це центральний орган виконавчої влади, створений вищим уповноваженим державним органом, з метою реалізації державних інтересів в сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, інтегрований в державний механізм, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України, діє у формі державної установи в межах правового режиму, встановленого нормами адміністративного права.

Використані джерела:

1. Про Положення про Державну казначейську службу України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 460/2011 // Урядовий кур’єр від 19.05.2011. – № 89.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Голос України від 12.03.2003. – № 45.
3. *Борисова В. І.* До проблеми участі публічних юридичних осіб в цивільних правовідносинах / В. І. Борисова // Трансформація ринкових відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2003 р.). – Одеса : Астропринт, 2003. – С. 7-11.
4. *Мяснікова Н. В.* Поняття та ознаки юридичної особи публічного права / Н. В. Мяснікова // Право та управління. – 2011. – № 1. – С. 305-311.
5. *Тарасов О. І.* Юридические лица публичного права: административно-правовой аспект : автореф. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 – Административное право; административный процесс / Тарасов Олег Игоревич. – Санкт-Петербург, 2013. – 28 с.
6. *Золотарьова М. К.* Адміністративно-правовий статус державних податкових інспекцій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М. К. Золотарьова. – Дніпропетровськ, 2009. – 229 с.
7. *Кучеренко І. М.* Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія / І. М. Кучеренко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 328 с.
8. *Кузнецова Н.* Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві України / Н. Кузнецова // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали VIII регіональної наук.-практ. конф. – Львів, 2002.
9. *Чиркин В. Е.* Юридическое лицо публичного права / В. Е. Чиркин. – М. : Норма, 2007. – 348 с.
10. *Бірюков І. А., Заїка Ю. О.* Цивільне право України : Загальна частина / за ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. – К., 2003. – 400 с.

11. *Пасічник А. В.* Окремі аспекти поняття юридичної особи в адміністративному праві / А. В. Пасічник // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2 (5). – С. 1-5.
12. *Ястребов О. А.* Юридическое лицо публичного права: вопросы теории : монография / О. А. Ястребов. – М. : Наука, 2010. – 383 с.
13. Про Державне казначейство України : Указ Президента України від 27 квітня 1995 р. № 335/95 [втратив чинність] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/335/95/ed19950427/print1393096690746225>
14. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 // Урядовий кур'єр від 14.12.2010. – № 234.

Прекрасна О. И. Понятие и признаки государственной казначейской службы Украины как юридического лица публичного права (административно-правовой аспект).

В статье проанализированы доктринальные и нормативные подходы понимания понятия юридического лица публичного права. Выделены и охарактеризованы основные признаки Государственной казначейской службы Украины, определяющие ее публичным юридическим лицом административного права.

Ключевые слова: *государственная казначейская служба, юридическое лицо публичного права, публичное управление, административное право.*

Prekrasna O. I. The notion and signs of the state treasury services of Ukraine as a legal entity of public law (administrative law aspect).

The article analyzes the doctrinal and normative approaches to understanding the concept of legal entity of public law. Isolated and characterized the main features of the State Treasury Service of Ukraine, which determine its public legal entity of administrative law.

Keywords: *State Treasury Service, a legal entity of public law, public administration, administrative law.*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

УДК 343.13

Малярчук Т. В.
Київський міжнародний університет

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЯК СПОСІБ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ПРИПИСІВ

Стаття присвячена системному аналізу понять кримінального процесуального права шляхом зіставлення норми, що тлумачиться з іншими нормами права, встановлення її місця в системі норм даної галузі права для з'ясування змісту правового поняття, смислу норми права, сфери дії та кола осіб, на яких вона поширюється. З використанням правил системного тлумачення норм кримінального процесуального права сформульовані найбільш важливі правила системного аналізу понять кримінального процесуального права.

Ключові слова: *аналіз понять, кримінальне провадження, система права, системи законодавства, системний аналіз, системні зв'язки, смисл норми права, суб'єкт правозастосування, тлумачення норм.*

Систематичним тлумаченням закону займалося багато українських і зарубіжних вчених. Серед них: А. Б. Венгеров, А. М. Васильєв, Ю. Л. Власов, С. Г. Дробязко,